

Híres magyar vadászok trófeái a Magyar Természettudományi Múzeumban

Történeti

1. rész

A nagynevű magyar vadászok által gyűjtött trófeákat sokan csak leírásokból, könyvekből ismerik, és sokról azt hiszik, hogy a Nemzeti Múzeum (és az Állattár Baross utcai) épületében pusztító 1956-os tüzvész áldozata lett. Cikkünkben a Magyar Természettudományi Múzeum Emlősgyűjteményében őrzött nagyemlőstrófeák (ragadozók, főemlősök, ormányosok, patások) bemutatására vállalkoztunk, melyek nem látogatható, kiállításokon csak ritkán szereplő anyagok.

Az alábbiakban említett vadászoknak egykoron jelentős gyűjteménye volt, amely az idők folyamán veszített kiállíthatósági értékéből, de megőrizte tudomány- és vadászattörténeti, továbbá zoológiai jelentőségét. A korabeli preparálási eljárások, az anyagok többszöri mozgatása és helytelen tárolása nem kedvezett a gyűjtemények állagának, így össze sem hasonlíthatók a napjainkban készült trófeákkal. A vadászattörténeti ritkaságokat jelenleg az Emlősgyűjtemény speciálisan kialakított raktáraiban őrzik, de emlékkiállításokon esetenként találkozhatunk velük.

A cikk elkészítéséhez és a fotózáshoz nyújtott segítségért köszönet a Magyar Természettudományi Múzeum dolgozóinak, különösen Rácz Róbertnek és Szűcs Eleonórnának, továbbá a korábban itt dolgozott preparátoroknak. A fotózási engedélyt dr. Matskósi István főigazgató úr jóvoltából kaptuk meg.

Írta: Buzás Balázs,
Csorba Gábor

Fotók: Buzás Balázs (balazsbuzas.com)
és N-Archív

Nadler Herbert gyűjteménye

A neves magyar vadászati szakíró, **Nadler Herbert** (1883–1951) gyűjteményét Bögötén, gróf Batthyány Ervin Vas megyei birtokán alapozta meg, ahol számtartóként, később személyi titkárként dolgozott. A gróf 1916-ban felszámolta hazai birtokait, és ennek során Nadler Herbert akkora végkielégítést kapott, ami meg-alapozta anyagi függetlenségét, így teljes életét a vadászathoz szentelhette. Ekkor vadászterületeket bérelt Erdélyben, a Kárpátokban és Felső-Magyarországon, Zólyom környékén.

1925-ben felkérték a Nemzeti Vadászati Védőegylet háború utáni első trófeakiállításának megszervezésére, melynek színhelye a Magyar Mezőgazdasági Múzeum volt. Ezt követően

minden évben bemutatták a legjobb agancsokat. A trófeákat bíráló zsűri, melynek Nadler Herbert is tagja volt,

Nadler Herbert a Kelemen-hegységben, az Iza-patak völgyében levő vadászház előtt

igen sok bizonytalansági tényezővel hozta meg döntését a bírálat során. 1925–1930 között számtalan összehasonlító mérés és ta-

A Nadler Herbert-féle szarvas-agancs-gyűjtemény darabra a múzeum legnagyobb, egyetlen gyűjtőhöz kötődő trófeagyűjteménye

pasztalati adat összegzésével „született” meg az ún. Nadler-féle képlet (Nadler-pontok), amely egységes bírálati rendszert teremtett. Ma is az ennek alapján kidolgozott nemzetközi pontrendszer szerint bírálják a trófeákat (IP vagy CIC-pont). Nadler Herbert gazdag vadászati hagyatékát az Állattár (mely akkor még a Nemzeti Múzeumhoz tartozott) vásárolta meg, naplói és feljegyzései pedig a Mezőgazdasági Múzeum könyvtárába kerültek. Az Emlősgyűjteményben jelenleg 12 nagyemlősfaj 543 példányát őrzük. Ez darabra a múzeum legnagyobb, egyetlen gyűjtőhöz kötődő trófeagyűjteménye.

vadásztrófea-gyűjtemények

Kittenberger Kálmán gyűjteménye

Kittenberger az ugandai West-Nile tartományban elejtett, első életfelmérésével

A rakitásokban észlelt mérlezőőrök és koponyáik átészékeltek a ferdalimat, de a pótolhatatlan példányok között szerepelt egy széles-szájú orrszarvú, egy bongó és egy kítőmött elefánt is. Szerencsére megmaradt a páratlan tudományos értékű rovargyűjtemény is, amelyben az általa gyűjtött több mint 50 000 példány között 300, a tudományra nézve új faj is található. Ezek közül többet róla neveztek el, de nevét akarata ellenére, önkényesen mind a leltárkönyvekben, mind a fajleírásokban gyalogolta Kálmánra magyarosították. Hallála előtt még aktívan részt vett az Afrika-kiállítás előkészítésében.

Talán nincs olyan magyar ember, aki ne ismerné egyik leghíresebb Afrika-vadászunk, **Kittenberger Kálmán** (1881–1958) nevét. Azt már csak kevesen tudják, hogy nemcsak kiváló vadász, vadászati szakíró és Afrika-utazó, hanem kitűnő zoológus gyűjtőt is tisztelhetünk személyében. A nagyvad-fajok mellett a Magyar Természettudományi Múzeum számos kisebb testű, ám nagy jelentőséggel bíró állatot őriz, melyeket Kittenberger saját kezűleg gyűjtött és preparált. Afrikai utazásai is a múzeumi kapcsolatok révén kezdődtek, hiszen Kittenberger már fiatalon óta bejárta a Nemzeti Múzeum akkori Állattani Osztályára. Itt ajánlották be Damaszkön Arzén bécskai földbirtokos kiségitő preparátorának, és így jutott el első afrikai útjára is. Ezt követően hat alkalommal, összesen több mint tíz évet töltött Afrikában. 1903 és 1929 között bejárta Etiópiát, Kenyát, Tanzániát és Ugandát alkotóiban még vadban bővelkedő területeit. Bár gyakran került olyan helyzetbe, hogy az általa lőtt állatok trófeáit kérvénytelen volt külföldi gyűjtőknek és múzeumoknak eladni, mégis hatalmas mennyiségű anyag került tőle hazájába is. Az általa lőtt nagyvad többsége a Magyar Természettudományi Múzeum Emlősgyűjteményébe került, ahol Őri Sándor preparátor és segédei az akkori technikával is csodálatos és életmű preparátumokat készítettek. Sajnálatos módon, a hazajuttatott anyag többsége a háborúk viharának esett áldozatul.

Vízibaktrófea

A Hazai Zoológiai Laboratórium megbízásából 1912-ig a Viktória-partvidéken, a Ruwanda-sztyeppén dolgozhatott, de az expedíció szinte teljes anyaga megsemmisült az első világháború harcai során. Negyedik útjára 1913 elején indult, és a háború kitöréséig Ugandában gyűjtött, majd 1914 nyarán angol hadifogságba került, melyből mintegy öt évet Indiában töltött. Helyszínen lévő gyűjteményét az angol hatóságok elárverezték, naplójának nyoma veszett. Kittenberger nem csüggedt, és 1925-ben visszatért Ugandába ahol nagyvadvadászatokon vett részt.

A tanzániai Ruwanda-sztyeppén lőtt cibethiána preparátuma

Magyar vadászok kíséretében jutott el utolsó, hatodik útjára, mely az akkori Belga Kongóban (ma Kongói Demokratikus Köztársaság) és Ugandában folytatott vadászaton jelentett. Selous-t, a híres angol vadászt személyes jó barátjaként tarthatta számon, értékes trófeáit Kittenberger is preparálta. Neves vadászunk még megérte az 1956-os múzeumi tűzveszt, amelyben teljesen elpusztult az általa gyűjtött mintegy 1000 hulló és kétfelhő, 2500 preparált madár és leghíresebb gyűjteménye, a 25 kítőmött nagyvadból álló, teljes Afrika-kiállítás anyaga.

Gyűjteményünkben jelenleg 54 nagyemlős-faj 149 példányát őrizzük. Ezek közül kiemelni a cibethiánákat, a vízibakokat és a kafferhivalt-trófeákat. Értékes tárgyaink a Kelet-Afrikában 1905–1906 között befogott és a budapesti állatkertbe szállított fiatal keskenyszájú orrszarvú kítőmött nőstény példánya, és az 1929-ben, Szudánban lőtt afrikai elefánt agyara. Ritkaságnak számít az 1929-ben, Kongóban lőtt nőstény óriás díszmó, amelynek koponyája a zoológiai gyűjtemény értékét növeli.

A száalkai agancs

Az utolsó évszázad legkiválóbb, legerősebb agancsával bíró szarvasbikát 1891. szeptember 15-én egy száalkai vadász, Reinspach János lőtte. Az 1910-ben Bécsben megtartott nemzetközi nagy vadászati kiállításon ez a 14,5 kg-os magyar agancs nyerte a világrekord díját, majd a maga 243,9 pontjával

Írta és fényképezte: Szarka Balázs

val közel 60 évig vezette a világranglistát. A „száalkai agancs” korábban szerepelt a Nemzeti Múzeum „Magyarország Állatvilága” kiállításában, majd annak lebontása után a Magyar Természettudományi Múzeum Emlősgyűjteményének falára került. Hímevét a Tolna megyei Szálka községben 2005 nyarán emelt szarvasszobor őregbíti.

Mészáros Kálmán gyűjteménye

Mészáros Kálmán (1894–1971)

Orvos. Először 1924-ben lépett a francia uralom alatt álló Dzsi-buti földjére, ahonnan vonattal folytatta útját az akkor Abesszini (ma Etiópia) fővárosába, Addisz-Abebába. Egy tartományi fejedelem udvari orvosa lett, utazásai során lelkesen hódolt vadászszervedélyének is. Első szafariját a Kék-Nílus forrásvidékére, a Tana-tó környé-

kére indította. Elsősorban krokodilokat, zebrát és antilopot lőtt, de itt kapta puskájára első leopárdját és vizilovát is. Később az abesszin hadsereg főorvosa lett, így az egész országot bejárta, miközben eljutott a Teleki Sámuel által felfedezett Stefánia- és Rudolf-tó vidékére is. A II. világháborút megelőző idő-

Dr. Mészáros Kálmán Abessziniában, az első oroszánjával

szakban Tanganyikában élt, majd 1938-ban Magyarországra költözött. Az Afrika-kiállítás 1956-os megemlékezése után felajánlotta saját gyűjteménye egy részét a múzeumnak.

Gyűjteményünkben jelenleg 10 nagyemlősfaj 17 példányát őrizzük. Ezek közül kiemelni a jávorantilop és a közönséges lantszarvúantilop trófeáit.

Tanzániában lőtt jávorantilop (felül) és közönséges lantszarvú antilop (alul) trófeája

Széchenyi Zsigmond gyűjteménye

Széchenyi Zsigmond (1898–1967),

Széchenyi István dedukciója nemcsak kiváló vadász, de nagysernyű vadászó is volt, így szinte minden természetszerető ember olvasta valamelyik művét. A lőfegyverekkel már az első világháború frontján megismerkedett, később német és angol egyetemeken mezőgazdasági, erőszeti és állattani előadásokat hallgatott. Első gyűjtő- és vadászexpedíciójára 1927-ben került sor, melyet számos, általa vezetett expedíció követett. Trófeagyűjteményének zöme a II. világháború során elpusztult az ezeket bemutató és

éppen kiadásra váró környék egyúttal. Nem csoda, ha ezután két évig a szerzőnek sem volt kedve elővenni a kéziratot és a fotókat, később a politikai helyzet nem engedte ezek kiadását. Az eredeti tervezett kiadástól számított fél évszázad múlva, a szerző születésének 90. évfordulójára végre megjelent az elpusztult trófeákat bemutató könyv, de azt csak kevesen tudják, hogy pár preparálásra váró trófea túlélte a háborút. Az 1956-ban elégett Kittenberger-féle Afrika-

Gr. Széchenyi Zsigmond az első kenyai párducával

A Széchenyi Zsigmond által 1964 februárjában, a kenyai Lollokitok város közelében lőtt him oroszlán (Panthera leo) koponyája

kiállítás pódására szervezett múzeumi expedíció révén 1960-ban is eljutott Afrika; utolsó gyűjtésének ez tekinthető.

Az Emlőgyűjteményben 37 nagyemlősfaj 88 példányát őrizzük, számos kelet-afrikai vadfajt lőtt, köztük alföldi zebrákat, varacskos cizmót, gazellákat, jávorantilopot, nyársantilopot és más patásokat. Széchenyi több kafferbivalyt is lőtt, nálunk Kenyából és Tanzániából származó trófeái vannak. A Széchenyi által 1964-ben, Kenyában lőtt két keskenyszájú oroszlán közül a him példány szobráról 2006-ban Izsák Imre preparátor műanyag másolatot készített, a gyűjteményben jelenleg ezt őrizzük. A nagymacskák közül leopárd- és oroszlánkoponyákat egyaránt őrizünk.

Széchenyi által 1928-ban, a kenyai Magadiban lőtt kafferbivaly (Syncerus caffer) trófeája

Horthy Jenő gyűjteménye

Horthy Jenő Szudánban, a Líbiai-sivatagban lőtt fehér oryxával

Horthy Jenő 1938-as egyiptomi útja során lőtte ezt a núbiai vadkecskét (*Capra nubiana*)

Kittenberger Kálmán *Vadász-és gyűjtőúton Kelet-Afrikában* című könyvében gyakran említi **Horthy Jenőt** (1877–1953) – aki támogatta a könyv megjelenését, és előszót írt hozzá –, valamint Horthy Istvánt, az unokaöccsöt, aki felvételeket készített az afrikai vadászatról. Horthy Jenő 1905-ben utazott először Afrikába, majd Almásy László és Kit-

tenberger Kálmán társaságában vadászott ott. A két világháború között többször is eljutott Kelet-Afrikába, ahol Kenyába és Tanganyikába szervezett szafarikat, de járt Egyiptomban, Szudánban és Kongóban is.

Gyűjteményünkben jelenleg 9 nagyemlősfaj 16 példányát őrizzük. Ezek között ha-

zai szarvasok, egy núbiai kecske és a Tanzániában lőtt afrikai elefántok agyarpárjai szerepelnek. Sajnos az általa 1926-ban, Ugandában lőtt szélesszájú orrszarvú az 1956-os tűzvészben elégett.

Horthy Jenő által Tanzániában lőtt elefánt agyara

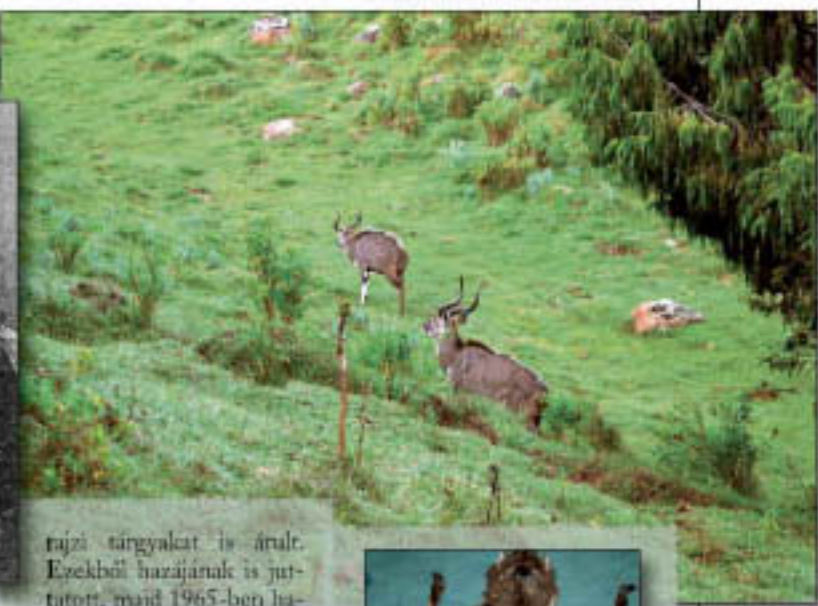
Gajdács Mátyás gyűjteménye

Gajdács Mátyás Hering Ede szegedi preparátorműhelyében (felső sor, balról az 5., mellette a 4. személy Hering Ede)

Gajdács Mátyás (1886–1967) egy rovar- és madártani gyűjtőit preparátoraként érkezett először Afrikába, pontosabban Abesszíniába (a mai Etiópia) ahol Kovács Ödön mellett, egy évig dolgozott prepa-

rátorként. Ezt követően több hasonló expedícióban vett részt, majd végleg a fővárosban, Addisz-Ábábában telepedett le, ahol utazási irodát nyitott, vadász- és gyűjtőfelszerelést, sőt trófeákat és nép-

rízi tárgyakat is árult. Ezekből hazájának is juttatott, majd 1965-ben hazatelepült, és Budapesten hunyt el. Gyűjteményünkben jelenleg 35 nagyemlősfaj 75 példányát őrizzük. Ezek közül kiemelniénk a gyűjteményekben és vadon is ritka hegyi nyala két példányának bőrét.

Gajdács Mátyás által, Abesszíniában elejtett hegyi nyala bőre

